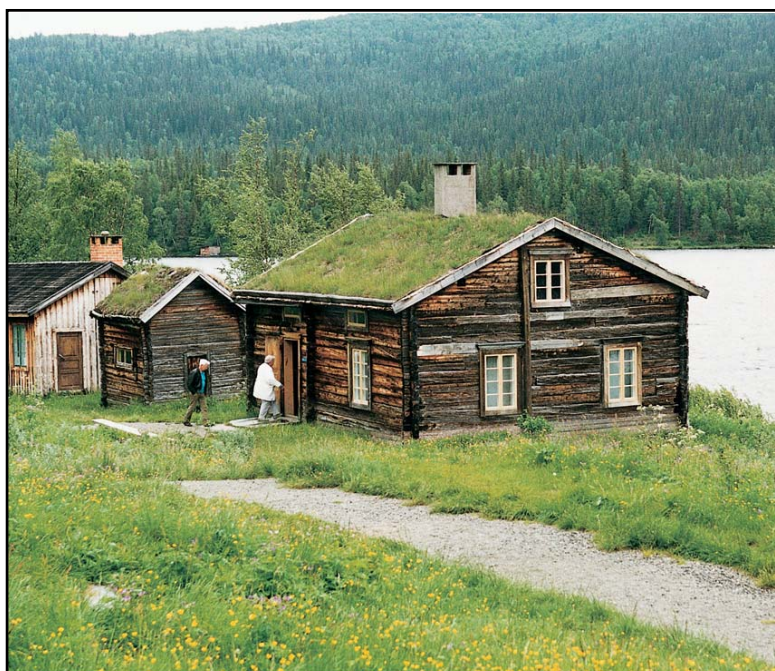

Fatmomakke

- program för hänsynstagande och utveckling av ett unikt besöksmål-

Etapp III

Fatmomakke

- program för hänsynstagande och utveckling av ett unikt besöksmål, Etapp III

Innehåll

Arbetets uppläggning

Etapp I - III

Intressenter

Förord

1. Bakgrund och syfte

Historik

Uppdraget

Syfte

2. Nulägesbeskrivning

Skyddsföreskrifter, förvaltning och ägandeförhållanden

NordAnalyt AB - turistmätning

Sammanfattning av NordAnalyt resultat

Intressenternas synpunkter/åsikter kring områdets nyttjande

Redovisning av intervjuerna med intressenterna

3. Åtgärdsförslag

För bevarande av kyrkstaden

Markvård

Byggnadsvård

För ökad tillgänglighet till kyrkstaden

Tillgänglighetsanpassning

Service

Guidning

Aktiviteter, arrangemang

4. Förslag på framtida organisation

Kostnader

Intäkter

Arbetets uppläggning

Etapp I (november– december)

- Materialgenomgång
- Samtal med berörda intressenter (se förteckning)
- Framtagande av nulägesbeskrivning (problem och förutsättningar för en utveckling av Fatmomakke)
- Framtagande av preliminärt förslag på åtgärder och framtida organisation

Etapp II (januari - februari)

- Remissomgång

Etapp III (mars -)

- Utarbetande av slutgiltigt program

Intressenter

- Fatmomakke Sameförening, kontaktperson: Laila Stinnerbom
- Vilhelmina Norra Sameby, kontaktperson: Karin Baer
- Vilhelmina Södra Sameby, kontaktperson: Leif Larsson
- Fatmomakkestyrelsen, kontaktpersoner: Tage Karlsson/Else Westerlund
- Grundfors/Fatmomakke samfällighetsförening, kontaktperson: Ewa Hed
- FOGI, Fatmomakke och Grundfors Intresseförening, kontaktperson: Roger Jönsson
- Klimpfjäll samfällighetsförening, kontaktperson: Torsten Kristoffersson
- Marsfjällen Turism, kontaktperson: Bo-Lennart Olofsson
- Svenska kyrkan, kontaktperson: Ronny Thellbro
- Länsstyrelsen, kontaktperson: Jan Sundström
- Västerbottens museum, kontaktperson: Åsa Lundberg
- Sevärt i Västerbottens län, kontaktpersoner: Anders Karlsson/Urban Gelfgren
- Vilhelmina kommun, kontaktpersoner: Ulf Figaro, Gunnar Hörnlund, Agneta Lindström-Berg
- Privatpersoner och näringsidkare i Fatmomakkeområdet, kontaktpersoner; Anna-Lisa och Bo Näslund, Rudolf Fjellström, Henry Fjällström, Assar Skott, m fl.
- Fjälltid: kontaktperson: Stig Jennebo
- Frälsningsarmen, kontaktperson: Åke Löqvist
- Vägverket, kontaktperson: Ove Karlsson
- Turister i Fatmomakke (genom NordAnalys turistmätning)

Förord

Fatmomakke – program för hänsynstagande och utveckling av ett unikt besöksmål är ett arbete där det huvudsakliga syftet har varit att skapa ett underlag för områdets fortsatta bevarande och för en ökad tillgänglighet. Underlaget till studien har framför allt bestått av intervjuer och samtal med personer och institutioner med ett intresse och engagemang i Fatmomakke. De intervjuades synpunkter, kommentarer och förslag har sedan tillsammans med tidigare material kring området bildat underlag till en rad åtgärdsförslag som presenteras i utredningen.

Det har varit ett intressant och spännande utredningsarbete. Det har även varit stimulerande att komma i kontakt och samtala med människor som har ett genuint intresse och engagemang i Fatmomakke. För dess historia, kultur- och naturmiljö och för Fatmomakke som en kyrklig mötesplats.

Vi vill även passa på att tacka alla Er som intresserat Er för utredningsarbetet och svarat på det remissförslag som utsändes för några månader sedan.

Västerbottens museum, maj 2002
Jans Heinerud

Fig. 1. Fatmomakke. Ur Blå kartan. Skala 1:30 000.

1. Bakgrund och syfte

Historik

Fatmomakke kyrkstad ligger vid Kultsjöns strand i Vilhelmina kommun. Området har varit befolkat i årtusenden, och åtminstone sedan 1700-talet har Fatmomakke fungerat som en viktig mötesplats, först för samer och sedan även för nybyggarna i området. Anledningen är att man här valde att anlägga en kyrkplats på 1700-talet. Kyrkorna har sedan avlöst varandra och den nuvarande daterar sig från 1881–84. Kring kyrkan uppfördes kåtor och stugor och i dag finns här närmare 100 byggnader, dels kåtor täckta av näver/papp och vedbakar, dels timrade hus och hus av regelstomme.

Fatmomakke är en levande kyrkstad med en väl fungerande kyrkstadssed. Den unika miljön är mycket uppskattad av såväl ägarna av kåtor och stugor som tillfälliga besökare. Även från samhälleligt håll betraktar man Fatmomakke kyrkstad som en värdefull miljö, vilket bland annat lett till att den klassas som en kulturmiljö av riksintresse.

Uppdraget

Fatmomakke kyrkstad fyller olika funktioner; bl.a. som mötesplats, kyrkstad med en fungerande kyrkstadssed, ett unikt besöksmål och som värdefull kulturmiljö. För att Fatmomakke kyrkstad även i framtiden ska kunna fungera som en levande kyrkstad, ett attraktivt besöksmål och en värdefull kulturmiljö krävs en samsyn, där så många som möjligt av de verksamma intressenterna i området arbetar mot samma mål.

För att påbörja ett sådant arbete genomförde Vilhelmina kommun och Fatmomakkestyrelsen ett möte i Saxnäs den 9 november år 2000. Ett viktigt resultat av det mötet var att man bildade

Arbetsgruppen för utveckling av Fatmomakke, med representanter från Fatmomakkestyrelsen, Fatmomakke och Grundfors intresseförening, Vilhelmina kommun, Vilhelmina södra sameby och Marsfjällen Turism. Gruppen erhöll även möjligheten att inkalla annan kompetens vid behov, och där har det kulturturistiska projektet *Sevärt i Västerbottens län* varit behjälpligt.

Arbetsgruppen har sammanträtt ett antal gånger och kommit fram till att ett utvecklingsprogram för Fatmomakke bör utarbetas. Tack vare medel från Vilhelmina kommun, SIKU, Sevärt i Västerbottens län och Marsfjällen Turism fick, efter ett upphandlingsförfarande, Västerbottens museum uppdraget.

Syfte

Syftet med *Fatmomakke-program för hänsynstagande och utveckling av ett unikt besöksmål* är att skapa ett instrument för platsens fortsatta bevarande och för en ökad tillgänglighet. Programmet kan även utgöra ett underlag för att om möjligt göra det kulturhistoriskt värdefulla området mer tillväxtbefrämjande och där kultur och näringsverksamhet kan samspela. Detta måste dock ske på sådant sätt att det ej förändrar eller på något sätt förvanskar den kulturhistoriska miljön.

Styrkan med programmet ska vara att så många som möjligt av intressenterna kring Fatmomakke kyrkstad ska medverka i utförandet och vara införstådda i programmets slutliga innehåll samt aktivt arbeta för dess genomförande.

Avsikten är också att programmet kan ligga till grund för en fortsatt utveckling och finansiering av de i programmet föreslagna åtgärderna.

En genomgående målsättning med det kommande arbetet är även att utveckla Fatmomakke till en av Kultsjödalen och Västerbottens fjällvärlds viktigaste och intressantaste besöksmål.

2. Nulägesbeskrivning

Underlag för nulägesbeskrivningen är dels tidigare dokumentationsmaterial som arkivmaterial, böcker, ärendehandlingar, brev, m.m., dels intressenternas åsikter och synpunkter samt resultatet av den åsiktsundersökning som NordAnalys utförde under sommaren 2001.

Skyddsföreskrifter, förvaltning och ägandeförhållanden

Det finns föreskrifter som reglerar förvaltningen samt åtgärder eller förändringar som avser kapellplatsens mark- och byggnadsbestånd. Förändringar (överlåtande, nybyggnader, ombyggnader eller rivning) av byggnad får inte utföras utan medgivande av Fatmomakkestyrelsen (24FS 1994:6 §10-11).

Fatmomakkestyrelsen har även ett huvudansvar för att kyrkstadsseden, traditionerna och miljön i Fatmomakke tillgodoses. Styrelsen ska vidare ”uppmärksamt följa de frågor som kan inverka på Fatmomakke samt hos kyrkofullmäktige, kyrkorådet och andra myndigheter göra de framställningar som finns påkallade”.

Fatmomakke utgör även en kulturmiljö av riksintresse (enligt Miljöbalken), vilket innebär att miljön skall skyddas från åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Sådana förändringar i kulturmiljön skall därför prövas av Länsstyrelsen.

Under åren 1994–1996 genomfördes en statlig utredning kring de norrländska kyrkstädernas rättsliga skydd. Bakgrunden till utredningen var att regelverket som byggts upp kring lagskydd, förvaltning och vård av kyrkstäderna var inaktuella och behövde ersättas. Kyrkstädernas regelsystem går idag tillbaka på två Kungl. brev från 1817 och 1849 till landshövdingarna i Norrbottens och Västerbottens län. Utredningen föreslår att de tidigare

regelsystemen upphävs och att samtliga 16 kvarvarande kyrkstäder förs in som en särskild skyddskategori i 4 kap Kulturminneslagen om kyrkliga kulturminnen. Utredningen behandlades senare i en regeringsproposition 1999. Regeringen delade utredningens uppfattning att de kungliga skrivelserna borde upphävas, däremot såg de inga skäl till att införa generella skydd för kyrkstäderna i Kulturminneslagen.

Karin Eriksson, flänsantikvarie i Västerbottens län, har därefter på uppdrag av länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län utarbetat en rapport som behandlar de norrländska kyrkstädernas komplexitet som kulturmiljöer samt utifrån detta givit förslag på dess framtida förvaltning. Arbetet har utförts i samarbete med Luleå stift och kyrkstadsförsamlingarna. Utredningen avslutas med ett antal förslag riktade till kyrkstadsförsamlingarna, Luleå stift, kommunerna, länsstyrelserna samt till lägenhetsinnehavarna. Förslagen rör framtida förvaltning, ansvar, ordningsregler, markupplåtelseavtal, samordning, samverkan, inventering, informationsinsatser, vård och underhåll.

NordAnalys AB – turistmätning 2001

NordAnalys AB utförde under sommaren 2001 på uppdrag av projektet Sevärt i Västerbottens län en intervju- och enkätundersökning vid 14 kulturhistoriska besöksmål i Västerbottens län. Syftet med undersökningen var att öka kunskapen om besökarna, var kommer de ifrån, ålder, vilken typ av resa man är på, samt fånga deras upplevelse av anläggningen. Resultatet är sedan tänkt att ligga till grund för framtida planering, utveckling och marknadsföring av de kulturhistoriska besöksmålen i länet. Undersökningen i Fatmomakke utfördes som en enkätundersökning och där 104 svar inkom.

Sammanfattning av NordAnalys resultat

Resultatet av undersökningen visade på att genomsnittsbesökaren i Fatmomakke är en man eller kvinna på 50 år. De flesta av besökarna var inte ifrån närområdet och ungefär hälften av de svarande besökte Fatmomakke för första gången. I flera fall besökte man Fatmomakke i samband med någon annan aktivitet som fjällvandring, fiske, m.m. Kännedom om Fatmomakke erhöll man framför allt genom bekanta och via böcker och tidskrifter. Det som lockade var historien, den samiska- och nybyggar-kulturen, kyrkplatsen (kyrkan, byggnader och kåtorna), naturen, atmosfären och den unika miljön. Beträffande kvalitetsupplevelsen, dvs. atmosfären och trivseln, bemötande, parkering i anslutning till platsen, kvaliteten på utställningar, faciliteter (toaletter, tillgänglighetsanpassning m.m.), information/skyltning, utbud av förtäring och varor m.m., får Fatmomakke ett förhållandevis högt betyg (4,3 av 5). Särskilt positiv var man för den genuina och opåverkade miljön, kulturrummet, visningskåtan, kort sagt "upplevelsen i sig, natur och kultur". Något man dock ansåg sig sakna var en broschyr på engelska, dricksvatten, fler toaletter m.m. En del tyckte dessutom att området var förfallet och igenvuxet med träd, gräs och sly. Vid en fråga om de hade några förslag/idéer om hur Fatmomakke skulle kunna förbättras för att bli ännu mer intressant svarade man bl.a. att all information borde finnas på engelska, bilvägen till Fatmomakke borde förbättras samt att det borde finnas bättre parkeringsmöjligheter i området. Vidare ansåg en del att underhållet av byggnader och mark borde förbättras samt att mer information borde finnas i visningskåtan.

NordAnalys tillägger även att det höga betyget beträffande kvalitetsupplevelsen inte ska överskattas, då antalet förstagångsbesökare är högt, vilket samtidigt innebär att det är få återbesökare. NordAnalys anser att detta beror på att upplevelsen för de som besöker platsen för första gången är mycket bra. Emellertid menar de att Fatmomakke måste utvecklas för att locka besökare tillbaka.

Intressenternas synpunkter/åsikter kring området nyttjande

Insamling av intressenternas åsikter och synpunkter om Fatmomakke har utförts på två sätt, dels genom en frågelista, dels genom intervjuer. Emellertid har det inte varit möjligt att intervjua samtliga intressenter, varvid frågelistan har fått vara vägledande för dessa intressenter.

Frågelistan bestod av 10 frågor. Frågorna var;

1. Vad har du/ni för bild av hur Fatmomakke kan se ut i framtiden (om fem - sex år)?
2. Vad fungerar bra idag?
3. Vad bör förändras eller behövs det ingen förändring?
4. Hur gör man ev förändringar på bästa sätt?
5. Vem/vilka tycker du/ni ska leda ett ev förändringsarbete?
6. Vem/vilka tycker du/ni INTE ska leda ett ev förändringsarbete?
7. Är du/ni beredda att aktivt arbeta för att nå en ev förändring?
8. Vem/vilka tror du/ni kommer att gynnas av en ev förändring?
9. Hur ser du/ni på entreavgifter?
10. Har du/ni några funderingar på framtida vård/skötsel av området?

Redovisning av intervjuer med intressenterna

I detta avsnitt kommer en sammanställning av intervjuerna med intressenterna att redovisas och även om inte intervjuerna exakt har följt frågeställningarna, så har det ändå varit möjligt att utläsa svaren till de olika frågorna.

1. Vad har du/ni för bild av hur Fatmomakke ser ut i framtiden (om 5-6 år)?

Samtliga tillfrågade har en positiv syn på hur Fatmomakke kommer att se ut i framtiden.

Nedan följer en, efter intervjuerna sammanställd, *vision* om hur Fatmomakke skulle kunna se ut i framtiden.

Fatmomakke är en av Vilhelmina kommuns pärlor och en självklar plats att besöka för den som är turist i Kultsjödalen. Fatmomakke är en viktig och betydelsefull mötesplats för lokalbefolkningen. Den samiska- och nybyggarkulturen har ytterligare lyfts fram och gjorts ännu mer tillgänglig, dels i levande miljö, dels genom utställningar och informationstavlor på intressanta platser inom området. Det befintliga kulturrummet har kompletterats, med fler föremål och fotografier. Ytterligare en utställning finns nu på mottagarsidan som beskriver både kulturen och naturen i området och i hela Kultsjödalen. Fatmomakke är en levande och bevarad kulturmiljö som är öppen för lokala och andra besökare under vår, sommar och höst. Alla tillgänglighetsproblem är lösta och området är öppet för alla människor oavsett funktionshinder. Servicen upprätthålls av välutbildade samiska guider som förutom att guida det stora antalet besökande, även har till uppgift att svara för markvård samt sköta den tamboskap, t.ex. får eller getter som finns på området. I några av byggnaderna har butiker öppnats där det säljs lokalt producerade varor och hantverk. Ett nytt café har öppnats i den gamla cafébyggnaden på kyrkstadsområdet. Även en toalett/servicebyggnad finns nu inrymt i tjänstemannabostaden på kyrkplatsområdet. Besökarantalet har för övrigt fördubblats från dagens ca 15000 besökare till ca 30000. Aktiviteterna i området har ökat och förutom midsommarfirandet förekommer här musikevenemang, berättaraftnar, marknadsdagar, julotta, bygdespel m.m.

Mottagarsidans tidigare problem med för få P-platser, toaletter etc. är lösta. Ytterligare P-platser har upplåtits vid det nuvarande dansbaneområdet och vid den nuvarande parkeringen finns en kombinerad mottagar-/servicebyggnad. Byggnaden består dels av ett litet mottagarrum där en person kan ta emot besökare och tillhandahålla ytterligare information om platsen samt en del med toaletter, duschar samt ett enkelt pentry.

Fatmomakkes positiva utveckling är resultatet av ett fruktbart och väl fungerande samarbete med alla berörda intressenter (lokalt boende, myndigheter, turistföretag m.m.). Fatmomakke fungerar som en turistisk helhet, där alla samverkar för att ge besökaren, lokala och "utsocknes" en totalupplevelse. Samverkan finns mellan boendeanläggningar, guider, butiker, caféer, researrangörer osv, dvs. alla som arbetar med upplevelsen av Fatmomakke. Kostnaderna för vård och skötsel i Fatmomakke fördelas mellan Länsstyrelsen, Vilhelmina kommun, Vilhelmina församling samt genom de intäkter som kommer in via guidningar, toaletter och duschar.

2. Vad fungerar bra idag?

- Fatmomakke är en känd och omtalad plats utanför Västerbottens län.
- Midsommarfirandet, där i stort sätt alla kåtor är bebodda, och att det är en bra sammanhållning mellan de boende.
- Att Vilhelmina församling genom Rosita och Rudolf Fjellström håller kulturrummet öppet under hela besökssäsongen.
- Församlingens kombinerade präst och guide fungerar bra.

3. Vad bör förändras eller behövs det ingen förändring?

Huvudsakligen anser de tillfrågade att förändringar inom Fatmomakke är nödvändiga, framför allt beträffande synsätt, organisation, nyttjande av mark, nyttjande av mänskliga resurser m.m.

Här följer några förslag från de tillfrågade på olika förändringar Fatmomakke (kyrkstad och mottagarsida) är i behov av;

- vårdplaner och skötselplaner för mark och byggnader
- en mottagarfunktion
- en bättre fungerande guideorganisation
- bokningsrutiner/kontaktperson
- toaletter både på mottagar- och kyrkstadssidan.
- synlig entré till leden som går till Marsfjället.
- gemensam marknadsföring, dvs. både av turistorganisationer och av näringsidkare i området.
- en del kompletteringar på mottagarsidan (P-platser, m.m.)
- offentlig vattenkran
- fler soptunnor i kyrkstaden
- båtens ankring bör flyttas från mottagarsidan till kyrkstadssidan
- bättre bro över till kyrkstaden

4. Hur gör man ev förändringar på bästa sätt?

- Genom bred förankring och delaktighet, där alla berörda intressenter ges utrymme för synpunkter och åsikter, dvs. samordning och samarbete. Detta bör ske genom att en samarbetsorganisation eller ett nätverk skapas, där företag, myndigheter och lokala intressenter och näringsidkare ingår.
- Tillgänglighetsanpassningen bör lyftas upp och ges särskild prioritet. Ett förslag är att göra en förstudie som fokuserar på tillgänglighetsproblemen inom en kulturmiljö av riksintresse – vad kan utföras och hur löser man det på bästa sätt, dvs. anpassa förändringar i kulturmiljön utan att den förvanskas eller tar skada (se även bil.1).

5. Vem/vilka tycker du/ni ska leda ett ev förändringsarbete?

Den här frågan har givit varierande svar, dock har alla tillfrågade varit eniga om att det måste vara kompetenta och professionella aktörer som genomför förändringsarbetet.

Flera av de tillfrågade anser att Fatmomakkestyrelsen ska vara den sammanhållande länken i ett förändringsarbete, dvs. alla förändringar som utförs i området ska ske på delegation av

styrelsen. Andra menar att man kan upprätta en tillfällig organisation/styrgrupp under förändringsarbetet. Styrgruppen kan bestå av Vilhelmina kommun, Vilhelmina församling, de samiska organisationerna, Frälsningsarmén, Länsstyrelsen, Västerbottens museum, Marsfjällens turism, de privata stugu- och kåtaägarna och de privata näringsidkarna i området. Det vill säga representanter från alla grupper som har intressen i området.

6. Vem/vilka tycker du/ni INTE ska leda ett ev förändringsarbete?

De flesta menar att det inte ska vara en enskild grupp med kommersiella förtecken som ska leda förändringsarbetet i Fatmomakke.

7. Är du/ni beredda att aktivt arbeta för att nå en ev förändring?

Alla tillfrågade är beredda att aktivt arbeta för ett positivt förändringsarbete

8. Vem/vilka tror du/ni kommer att gynnas av en ev förändring?

Alla tillfrågade anser att alla, dvs. turismen, lokalt boende, företagen, kommunen, församlingen, bygden etc. kommer att gynnas av en förändring i Fatmomakke.

9. Hur ser du/ni på entréavgifter?

Även denna fråga har givit varierande svar. Vissa är positiva, medan andra är negativa till entréavgifter. De som är för entréavgifter menar att denna intäkt är nödvändig för att tillgodose Fatmomakkes fortlevnad, exempelvis för markvård och skötsel samt för att bekosta guideverksamheten. Emellertid anser de att det bör vara gratis att besöka högmässor, begravningsplatsen m.m. De tillfrågade som är negativa till entréavgifter menar att det snarare skrämmer bort besökare än välkomnar dessa. Entréavgifter ger troligen även för lite inkomster i förhållande till insats, dvs. ökad administration m.m. De anser att med en bra organisation tar man istället in intäkter genom guidningar, försäljning, caféverksamhet och arrangemang som bör täcka utgifter som drift, underhåll- och skötsel av området. Vissa anser även att Vilhelmina kommun, Svenska kyrkan samt Länsstyrelsen borde gå in med mer medel i Fatmomakke.

10. Har du/ni några funderingar på framtida vård/skötsel av området?

Några av de tillfrågade menar att det kan skötas av personal (guiderna) som är verksamma i området under besökssäsongen. Vissa menar även att de privatboende i området bör ta större ansvar än tidigare över vår och skötsel av de egna byggnaderna samt för angränsande mark kring byggnaderna.

3. Åtgärdsförslag

För bevarande av kyrkstaden

Gemensamt för samtliga tillfrågande är det stora engagemang och intresse för Fatmomakkes historia, miljö, dess verksamhet och för dess framtida bevarande. Under samtalen framkom även flera förslag angående det framtida bevarandet för området.

Markvård

Länsstyrelsen håller för närvarande på med att färdigställa en skötselplan/-vårdprogram för Fatmomakkes "gemensamma" mark. Länsstyrelsen kommer även att under 2002 bekosta markvården inom denna del (se fig. 1).

Beträffande vård- och skötsel av övrig mark i området är det i dagsläget lite oklart. Dock åligger det privata husägare att även fortsättningsvis (se även under "Byggnadsvård") ansvara för vård och skötsel av den egna byggnaden.

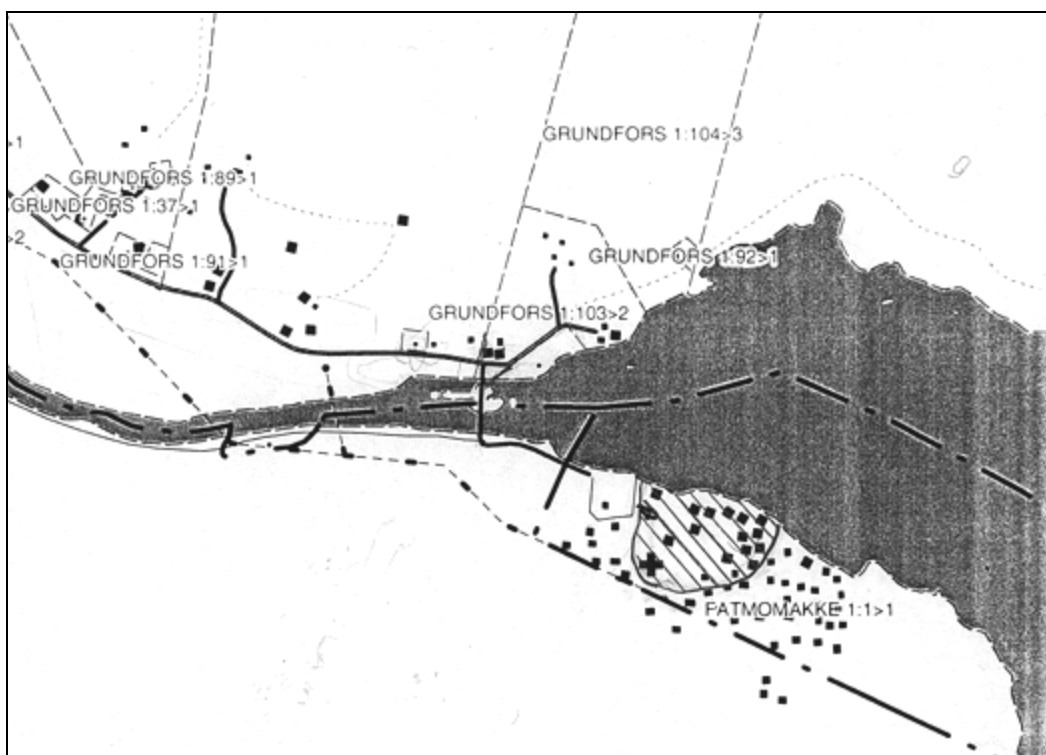

Fig. 2. Fatmomakke. Det skrafferade området visar det "gemensamma" område som länsstyrelsen kommer att utföra markvård i under 2002.

Byggnadsvård

Enligt föreskrifter för Fatmomakke kapellplats (24FS 1994:6 §10-11) åligger det byggnadens huvudman (ägare) att själv vårda och underhålla sin byggnad. Alla typer av förändringar som ny- och ombyggnad, rivning eller ändrat användningssätt måste godkännas av Fatmomakkestyrelsen. Fatmomakke utgör även en kulturmiljö av riksintresse, vilket innebär att miljön (enl. Miljöbalken) skall skyddas från åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Förändringar i kulturmiljön av denna art, oavsett om det är mark- eller byggnadsfrågor, skall därför prövas av Länsstyrelsen.

Det saknas idag tydliga skyddsinstrument -kommunal detaljplan eller områdesbestämmelser för byggnadsbeståndet inom Fatmomakke kyrkstad. Med anledning av framtida planering för området är det viktigt att sådana planer upprättas så snart som möjligt. Emellertid bör man dock invänta regeringens svar om eventuellt skydd av vissa kyrkstäder genom 4 kap Kulturminneslagen.

Enligt NordAnalytiks åsiktsundersökning 2001 av besökare vid Fatmomakke visade det sig att flera av de svarande lockades till platsen för att uppleva både natur och kultur. Det är därför viktigt att både natur- och kulturaspekten i Fatmomakke beaktas vid framtida vård och skötsel.

För ökad tillgänglighet till kyrkstaden

Tillgänglighetsanpassning

Projekt Fjälltid har tillsammans med bl.a. Sevärt i Västerbottens län och Statens Kulturråd undersökt möjligheterna att genomföra en nationell förstudie angående tillgänglighetsanpassningen inom Fatmomakkeområdet.

Denna förstudie kan med fördel lyftas upp och ges en särskild prioritet. Tillgänglighetsanpassningen inom Fatmomakke skulle kunna utgöra en pilotstudie där fokuseringen kan ligga på att utveckla metoder för tillgänglighetsanpassning inom en miljö av riksintresse. Denna studie kan senare vara behjälplig i liknande miljöer med liknande frågeställningar (se även bil.1). Förstudien bör utföras parallellt med arbetet av utvecklingsprogrammet för Fatmomakke. Under utredningens gång har ett elevarbete angående dessa frågor utförts vid Etour i Östersund. Arbetet kommer att presenteras i början av juni 2002, så i dagsläget kan inte resultaten redovisas i denna utredning.

Service (parkering, väg, butiker, serveringar, toalett/dusch, camping, uthyrning av lokaler m.m.)

De flesta av de tillfrågade anser att det mesta av servicefunktionerna bör vara på mottagarsidan. Emellertid anser några att det även finns behov av service i form av toaletter även på kyrkstadssidan vilka i huvudsak ska nyttjas av de boende inom området.

Utredningens förslag är att serviceutbudet i möjligaste mån bör koncentreras till mottagarsidan. Det finns annars risk för att kultur- och naturmiljön i kyrkstaden påverkas negativt.

Idag finns det på mottagarsidan en servering samt butiker. Dessa skulle med fördel kunna kompletteras med en kombinerad service-/mottagarbyggnad vid den nuvarande parkeringen. Service-/mottagarbyggnaden kan bestå av två delar, en mottagnings-/informationslokal samt ett hygienutrymme bestående av toaletter m.m. Mottagningslokalen kan bestå av ett mindre rum med en disk samt ett utrymme för informationsställ för skrifter och broschyrer. Bakom disken kan även ett mindre kontor för den nya projektledaren inrymmas (se även nästa kapitel). Med tiden kan även denna del byggas ut och inrymma en mindre utställning kring Kultsjödalen's sevärdheter, historia m.m. Dock inte om själva kyrkstaden, då en utställning redan finns inne på området i Kulturrummet. I byggnadens andra del, hygienutrymmet, bör det finnas två eller tre avgiftsbelagda toaletter varav en är tillgänglighetsanpassad. Eventuellt kan utrymmet även innehålla ett mindre pentry. Serviceutrymmet ska vara tillgängligt för alla besökare (turister, kyrkobesökare, fjällvandrare, etc.) samt vara tillgänglighetsanpassat. Ansvarig för service-/mottagarbyggnad, dvs drift och underhåll, bör i ett första skede vara Vilhelmina kommun. Kommunen kan dock i framtiden arrendera ut anläggningen till företag som ansvarar för detta.

I nuläget är det dock av flera anledningar svårt att anlägga en service-/mottagarbyggnad vid nuvarande parkeringen på mottagarsidan, så andra alternativa platser måste sökas. Vid arbetsgruppens möte den 15 maj framkom ett förslag att bygganden skulle kunna placeras på holmen som ligger vid bron som går till kyrkstaden. Det positiva med detta är att alla som besöker kyrkstaden får en naturlig första kontakt med mottagningsbyggnaden. Emellertid måste detta förslag först undersökas utifrån andra aspekter som markförhållanden, landskapssynpunkt, markägarförhållanden m.m. innan beslut om placering kan antas. (se skiss, bil.2).

Serveringen, butikerna på den norra sidan och service-/mottagarbyggnaden ska naturligtvis samverka för bästa resultat.

Det bör även finnas en grundservice i kyrkstaden, framför allt för de boende, bestående av vattentillgång och toaletter. Detta serviceutbud bör kunna skötas av Fatmomakkestyrelsen och/eller sameföreningen. För närvarande håller länsstyrelsen tillsammans med Fatmomakkestyrelsen och sameföreningen på med att utreda ett alternativ med toaletter i Tjänstemannabostaden.

Flera av de tillfrågade har uttryckt synpunkter över att den nuvarande parkeringen är för liten. Ett förslag är att den befintliga vägen mellan parkeringen och dansbanan rustas upp och tillgänglighetsanpassas för att sedan kunna nyttjas av bilar, bussar men även av gående. Söder om dansbanan anläggs en större parkering med plats för bilar, turistbussar och husvagnar. Parkeringsplatsen bör även kunna nyttjas för långtidsparkering av besökare som gör en flerdagars vandringstur i Marsfjällen (se skiss bil. 2).

Guidning

Många menar att guideverksamheten behöver ses över, få en bättre organisation och bli mer enhetlig. Några anser att guiderna även ska svara för markvård samt skötsel av tamboskap som skulle kunna finnas i området.

Ett förslag är att organisationen av guideverksamheten handhas av den nya projektledaren/samordnaren (se vidare kap. 4). Projektledaren organiserar och samordnar detta arbete med Fatmomakkestyrelsen/styrgruppen, varefter projektledaren antingen själv utför guidningar eller anlitar lokala eller regionala guider. Om tid finns skulle även guiderna kunna svara för en del av markvården/underhållet i området.

Aktiviteter, arrangemang

De flesta är eniga om att en förutsättning för att Fatmomakke ska kunna marknadsföra sig som en levande kulturmiljö så måste ytterligare aktiviteter och arrangemang än midsommarfirandet ske inom området.

Ett förslag på nya eller "nygamla" aktiviteter inom kyrkstadsområdet är musikevenemang, berättarkvällar, bröllop, julotta, marknadsdagar, bygdespel m.m. Dessa aktiviteter skulle med fördel kunna arrangeras och samordnas av den nya projektledaren. Emellertid ska aktiviteterna och arrangemangen utföras på ett sådant sätt att inte kulturmiljöns karaktär och "inriktning" påverkas negativt.

Det är även viktigt, när man arbetar med turism, att tänka på "köpbarheten". Det innebär att en besökare/gäst skall veta, innan han eller hon kommer till platsen, vad man kan erbjuda, se och uppleva där och vad det kostar. Detta är också viktigt för att kunna locka de stora resegrupperna, då researrangörer oftast har detta som ett önskemål.

4. Förslag på framtida organisation

Utvecklingsarbetet i Fatmomakke skulle med fördel kunna göras i projektform.

De flesta tillfrågade är relativt nöjda med den organisation som finns nu, dvs. Fatmomakkestyrelsen, dock anser man att en tillfällig organisation borde skapas för projektarbetet.

Förslaget är att den nya tillfälliga organisation är sammansatt av representanter för alla grupper som har intresse och engagemang i området. Ett förslag är gruppen består av en representant från Fatmomakkestyrelsen, Vilhelmina kommun, Vilhelmina församling, de samiska organisationerna, Frälsningsarmén, Länsstyrelsen/Västerbottens museum, Marsfjällens turism, Grundfors/Fatmomakke samfällighetsförening, FOGI, Klimpfjälls samfällighetsförening, privata stugu- och kåtaägarna samt från de privata näringsidkarna i Fatmomakkeområdet. Dessa representanter bildar en *styrgrupp* som kommer att utgöra den sammanhållande länken i utvecklingsarbetet.

Huvudmannaskap/projektägare bör vara markägaren, dvs. Vilhelmina församling. Alternativt skulle Vilhelmina kommun kunna vara huvudman/projektägare.

Till projektet anställs en *projektledare*. Projektledarens huvudsakliga uppgift är att vara koordinator/samordnare för alla intressenter och verksamheter som sker i Fatmomakke samt vara styrgruppens verkställare. Till projektledarens uppgifter hör bl.a. att;

- under bestämda tider finnas tillgänglig i den nyuppförda entré- servicebyggnaden vid den nuvarande parkeringen
- samordna och medverka i guideverksamheten
- samordna bokningar från turistföretag och andra
- tillse att service och skötseln av området tillgodoses
- vara kontaktperson/samordnare mellan turistföretag/privata och de privata näringsidkarna
- eventuellt ta entréavgifter
- marknadsföra området, dvs. göra området säljbart/köpbart för besökaren/ gästen

Projektledaren kan själv utföra guidningar men har även möjlighet att anlita andra entreprenörer, t.ex. samiska guider. Vidare bör projektledaren arbeta med turismutveckling/stöd i hela Kultsjödalen. Arbetsuppgifterna och arbetsplatsen skulle därmed kunna variera under året, för att under sommarhalvåret vara placerad i Fatmomakke och vintertid på en annan plats i dalgången. Denna person ska även tillhandahålla åretruntservice i form av ett telefon- och faxnummer samt en e-postadress.

Kostnader

Realiserandet av denna utvecklingsplan kommer att innebära ökade kostnader för Fatmomakke. Exempel på ökade kostnader är;

- markvård (vård- och underhåll inom kyrkstaden)
- service-/mottagarbyggnaden (uppförande, drift- och underhåll)
- projektledare/samordnare (lön, traktamente, resekostnader, m.m.)
- underhåll- och skötsel (sophantering, städning, belysning, m.m.)
- ev. ny parkering (vid dansbaneområdet)
- upprustning av väg (mellan nuv. parkeringen och dansbanan)
- ev. entré administration/hantering

Intäkter

I dag kommer intäkterna till Fatmomakke i huvudsak från Vilhelmina församling, vilka bl.a. bekostar vård och underhåll inom området samt en kombinerad präst/guide m.m. År 2002 bidrar länsstyrelsen till kostnader för vård- och skötsel av det gemensamma området inom kyrkstaden (fig.2).

I samband med en ny utvecklingsstrategi, ny organisation samt ett utvecklat samarbete tillkommer andra intäkter såsom;

- service-/mottagarbyggnaden (de avgiftsbelagda toaletterna samt genom försäljning av skrifter, broschyrer m.m.)
- guideverksamheten
- aktiviteter- och arrangemang (kulturaktiviteter och andra publika arrangemang som berättaraftnar, musik-, teaterevenemang m.m.).
- ev. avgifter från kulturrummet
- (ev. entré- och/eller parkeringsavgifter)

Beträffande entré- och/eller parkeringsavgifter finns det, av de tillfrågade, fler negativa än positiva till denna lösning. De som är negativa till en entréavgift menar att entréavgifter snarare "skrämmar bort" besökarna än välkomnar dem. Det är dessutom sällsynt med entréavgifter till kyrkstäder i Norrland. Även parkeringsavgifter kan av vissa besökare upplevas som negativt, dock finns troligtvis en större acceptans för parkeringsavgifter än entréavgifter. En grundregel bör dock vara att undvika entré- och parkeringsavgifter i möjligaste mån.

Ett annat alternativ skulle istället vara att avgiftsbelägga Kulturrummet som utgör ett tillskott på kyrkstadsområdet. Förslaget är 20 kr för vuxen över 15 år och i övrigt gratis. Plats för avgiftens erläggande kan antingen vara vid mottagarbyggnaden eller så nyttjar man den "frivilligbössan" som i dag finns vid Kulturrummet.

Gör man grova kalkyler beräknat på 15000 besökare per år ger intäkterna för;

- toaletter och försäljning av skrifter, ca *42 500 kr* (4500 besökare till serviceanl. á 5 kr + 20 000 kr/försäljning).
- guidningar, ca *180 000 kr* (4500 besökare/40 kr).
- kulturrum, ca *90 000 kr* (4500 besökare á 20 kr)
- Summa ca *312 500 kr*

(- entré- och/eller parkeringsavgifter, *300 000 kr* (15 000 kr/20 kr).)

- Totalt *312 500 kr + 300 000 kr = 612 500 kr*

Förslaget är till sist att styrgruppen alternativt den nuvarande utvecklingsgruppen överenskommer om en projektplan vilken alla parter är införstådda och eniga om, samt vidareutvecklar föreslagna åtgärder.

En framtida projektorganisation för Fatmomakke skulle kunna se ut på följande sätt:

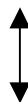
Huvudman/Projektägare

Vilhelmina församling alt.
Vilhelmina kommun

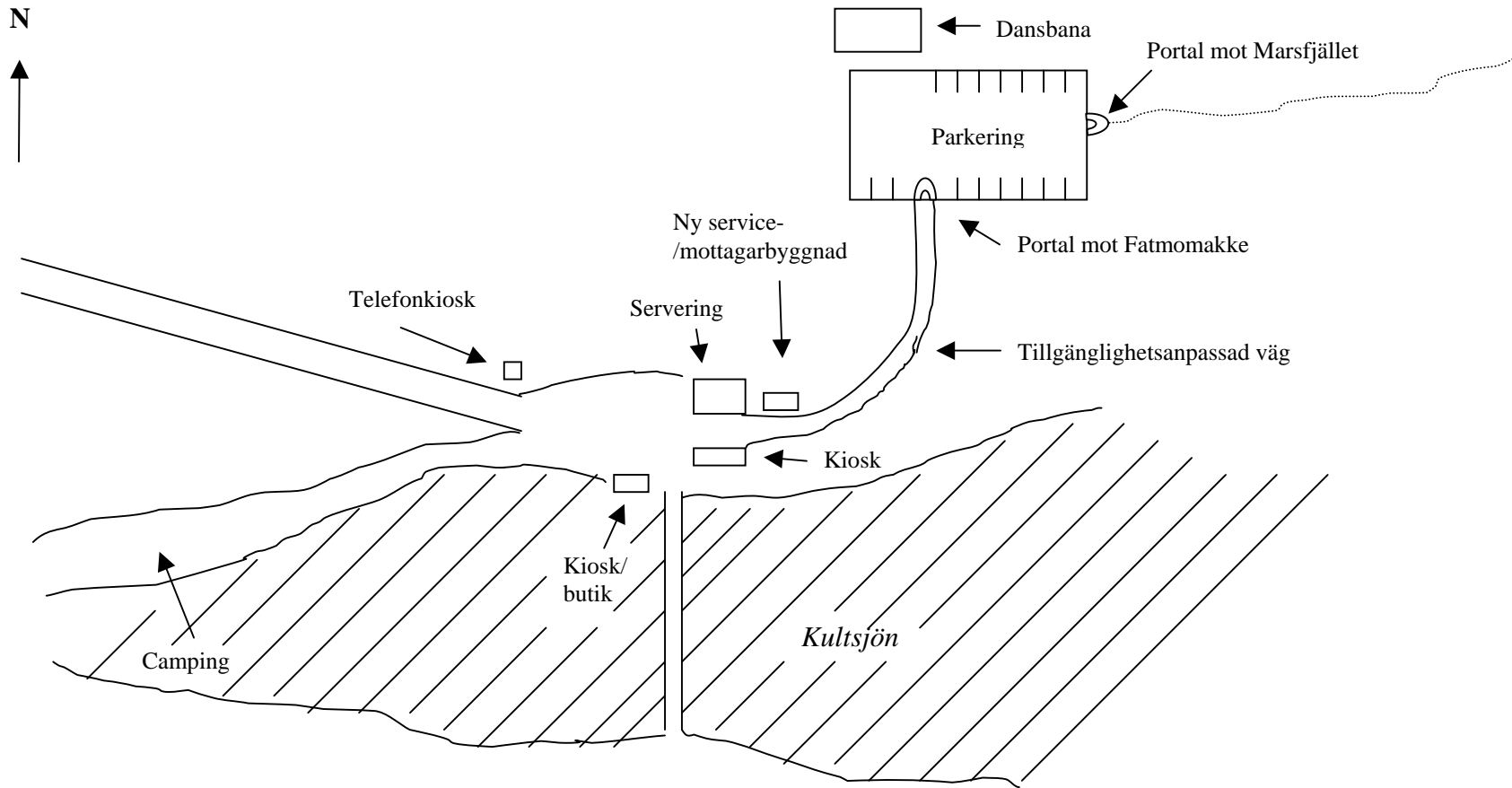
Styrgrupp

- Fatmomakkestyrelsen
- Vilhelmina församling
- Samiska organisationer
- Frälsningsarmén
- Vilhelmina kommun
- Privata näringsidkare i Fatmomakkeområdet
- Länsstyrelsen/Länsmuseet
- Grundfors/Fatmomakke
samfällighetsförening, FOGI och Klimpfjälls
samf förening
- Stugu-/kåtaägare

Projektledare/samordnare

Bil. 2

Plan över Fatmomakke – Förslag av ny service-/mottagarbyggnad, parkering samt vägar på "mottagarsidan"
Skala 1:3000

Fatmomakke kyrkstad

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183,903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vasterbottensmuseum.se
www.vasterbottensmuseum.se